

Branka Lončarič

Domoznanstvo kot odsev kulture naroda v šolskem življenju in delu v obdobju med obema vojnama

Povzetek: Prispevek prikaže povezavo dveh družboslovnih ved, ki z roko v roki nastopata v slovenski šoli v obdobju med obema vojnama. Gre za pedagogiko in domoznanstvo, katerega sestavni del je narodopisje, pozneje etnologija. Učni načrti in zapisi v šolskih kronikah omenjenega obdobja so nedvoumen kazalnik te povezave. Mnogo slovenskih šolnikov je vztrajno in prizadevno delalo na področju etnološke vzgoje na naši šoli. Učiteljice v slovenski šoli so v obdobju med obema vojnama razvijale narodno kulturo, složno in odločno so nastopale v šoli. Narodopisno zasnovan pouk je postal v obravnavanem obdobju bistveno potreben del skoraj vseh učnih predmetov.

Ključne besede: domoznanstvo, kultura naroda, vzgoja naroda, narodopisje, učni načrt, kulturne značilnosti naroda.

UDK: 37.035

Strokovni prispevek

Branka Lončarič, pedagoginja, Osnovna šola Škofljica, Škofljica.

1 Uvod

V tem prispevku želim prikazati oziroma opozoriti na zastopanost etnoloških elementov pri pouku ter na povezavo osnovnošolskih učnih programov iz obdobja med obema vojnama z etnološko tematiko in izpostaviti napredne poteze novega šolskega sistema iz leta 1869, ko je bil v slovensko šolo vpeljan učni predmet »nazorni pouk« ali »domoznanstvo v materinem jeziku« (Kopriva 1970, str. 474). Takrat je bilo domoznanstvo povezano z zemljepisnim poukom, bilo je njegov temelj. V učnem načrtu iz leta 1874 je domoznanstvo omenjeno kot del zemljepisa v tretjem šolskem letu, katerega namen je spoznavanje domovine in očetovine s fizičnih, krajevnih, etnografskih in političnih vidikov (Lehrplan für fünfcassige Volksschulen, 1874).

Povezava vzgoje in izobraževanja z etnologijo oziroma narodopisjem je bistveno tesnejša, kot se zdi na prvi pogled. Namreč, v vsej zgodovini šolstva, še posebno pa v letih pred takšnim ali drugačnim kriznim obdobjem, kot je prva svetovna vojna, kriza v začetku tridesetih let in pred drugo svetovno vojno, je narod čutil potrebo, da dodobra spozna sebe samega, svojo deželo, vse oblike življenja in z njimi povezano kulturo.

In narodopisje, ki to problematiko proučuje, je bilo v šoli ves zgodovinski čas tudi prisotno kot sestavni del nekaterih predmetov (domoznanstvo, zemljepis, zgodovina) z namenom, da se naraščaj naroda seznanijo z različnimi pojavnostmi življenja in pouči o njih. In še več: v šoli je otrok spoznal in izvedel vse o svojem narodu, njegovi kulturi, šegah in navadah, značilnih za njegovo deželo. V šoli je spoznal in vzljubil specifično slovensko ornamentiko in še toliko drugega.

Seveda pri vsem tem ni bila zanemarljiva vloga učitelja, ki ni bil pomemben samo zaradi svojega poklicnega učno-vzgojnega dela z mladino in v šolskih klopeh, temveč tudi zaradi zunajšolskega prosvetnega in kulturnopolitičnega dela med ljudstvom, po naših vaseh, zaselkih in industrijskih krajih.

Za proučevanje problematike Domoznanstvo kot odsev kulture naroda v šolskem življenju in delu v obdobju med obema vojnama ni preprosto zbrati po-

datkov za obravnavano obdobje. Za ta čas namreč Slovenci še nimamo podrobnih strokovnih študij in publikacij, ki bi obravnavale to obdobje s pedagoškega vidika. Prav tako ni zaslediti veliko razprav, ki bi obravnavale delovanje učiteljstva med mestnim prebivalstvom. Najti je le zapise, ki govorijo o povezavi vaške šole s podeželskim prebivalstvom.

V pomoč pri nastajanju pričujočega zapisa so bili članki iz periodike obravnavanega obdobja, tako npr. mnogo številčk revije *Popotnik* od leta 1918 do 1939, vendar pa je opaziti pomanjkanje virov na temo: odsev kulture naroda v šoli med obema vojnama. Zato se je nujno glede na navedeno problematiko orientirati tudi na učne načrte iz tega obdobja in na nekatere izvlečke iz šolskih kronik.

Kljub skromnim virom in literaturi, ki so bili na voljo, pa je iz le-teh razvidno, da je imel predmet domoznanstvo, ki leta 1913 na Štajerskem postal samostojen učni predmet v tretjem šolskem letu, v celotnem obdobju med obema vojnama za rdečo nit naslednje smotre: zbujanje in nega domoznanske ljubezni, uvažanje v razumevanje splošnih zemljepisnih pojmov in najobičajnejših zemljepisnih nazoril ter pridobivanje predstav za poznejši zemljepisni, zgodovinski in naravoslovni pouk. Vsebinsko je domoznanstvo obsegalo šolski okraj in njegovo okolico, uvod v razumevanje krajevnega načrta in zemljevida ožje domovine, osnovne zemljepisne pojme, pridobljene z neposrednim poukom in spoznavanjem domače pokrajine. Učenci so se seznanjali s pripovedkami in zgodovinskimi povestmi iz ožje domovine ter spoznali življenje živali in rastlin v ožji domovini.

Domoznanstvo so poučevali še v četrtem razredu, od petega razreda pa se je razcepilo v zemljepis, zgodovino, prirodopis in prirodoslovje (Kopriva 1970, str. 429–493).

Če želimo opredeliti vključevanje domoznanstva v pouk v zgodovini in če skušamo določiti, kaj je bil ta predmet na slovenskih tleh, ugotovimo, da je bila njegova podoba v posamičnih obdobjih različna. Pojavljal se je kot del zemljepisa ali kot njegov predhodnik, kot samostojni učni predmet se pojavlja le redko, še največkrat je domoznanstvo omenjeno kot sinonim za tako imenovani stvarni, nazorni nauk in po letu 1966 spoznavanje narave in družbe. Njegovi smotri se ne spreminjajo bistveno, gre za spoznavanje doma oziroma domovine, ki z leti sicer spreminja svoje meje, kar seveda vpliva na domoznanski pouk. Spreminjajo se vidiki domoznanskega pouka, enkrat je bolj poudarjen celostni vidik, drugič spet zgodovinski, kaže pa, da prevladuje zemljepisni (Osnovna šola, 1975, str. 3–9).

2 Domoznanstvo kot element duhovne kulture in sestavni del pouka

Za življenje in obstoj vsakega naroda, vsake človeške družbe so pomembne in temeljne tri vrste kultur: materialna, socialna ter duhovna kultura.

Področje duhovne kulture obsega poleg življenjskih šeg ali navad še številne druge sestavine. Duhovnokulturne sestavine so velikokrat nerazdružno povezane s pojavi materialne in socialne kulture ter obrnjeno. Nemogoče je

razkrivati vlogo in pomen posameznih duhovnokulturnih pojavov, ne da bi poznali njihove gnotne, še posebno gospodarske temelje. Zelo pomemben in razmeroma samostojen je nadalje vpliv socialnih oblik in odnosov na duhovnokulturno podobo. Seveda pa ni nič manj zanimiva vloga, ki jo ima tako ali drugače izoblikovana duhovna kultura pri razvoju gospodarstva in urejanju družbenih razmer. Šele vsa ta področja skupaj v svojem medsebojnem odnosu določajo kulturno podobo, ki odseva v duhovni sestavi, duhovni ubranosti, »psihologiji«, v svetovnem nazoru, predstavah o svetu, mišljenju posameznih socialnih in narodnostnih skupin (Kremenšek 1973, str. 225).

Za etnologijo, katere predmet proučevanja je – med drugim – tudi duhovna kultura naroda, je značilno, da obravnava način življenja vsega človeštva, primitivnih narodov in narodov civiliziranih dežel, domoznanstvo pa se omejuje le na proučevanje ožje domovine, njenih prebivalcev in njihovo kulturo.

2.1 *Opredelitev pojma domoznanstvo*

Vsebinsko ima pojem domoznanstvo dva pomena: lahko nam pomeni znanost, vedo, lahko pa ga razumemo kot učni predmet v osnovni šoli (Šilih 1955, str. 83).

Za domoznanstvo kot vedo je značilen celostni vidik, »vse, kar je v zvezi z domovino, se opisuje sicer iz različnih zornih kotov, vendar tako, da je končna podoba domovinskega opisa zaokrožena, ne pa razdeljena po posameznih panogah« (Pogorelec 1981/82, str. 113).

Konec 19. stoletja je bil termin domoznanstvo na Slovenskem aktualen, povezan je bil z interdisciplinarnimi prizadevanji za spoznavanje lastne narodne samobitnosti.

V pomenu učnega predmeta je domoznanstvo celosten učni predmet, »ki podreja vsa ugotovljena in ugotovljiva dejstva in spoznanja stvarnega značaja ideji domačije, pozneje pa – ob napredujoči domoznanski diferenciaciji – ideji domovine« (Šilih 1955). Učni predmet domoznanstvo je opredeljen tudi kot predmet, »ki vsebuje spoznanje o določenem področju zemeljske površine, prirodnih, ki so na tem področju, o ljudeh, ki na njem prebivajo in delajo, ter o zgodovini, ki se je na njem odigravala« (Tomšič 1956, str. 14).

Predmet domoznanskega pouka je ožje človekovo življenjsko okolje. Ukvarja se z družbenimi odnosi in odnosi v bivalnem prostoru, praktično človekovo dejavnostjo v njegovem življenjskem okolju, njegovimi duhovnimi prizadevanji in deli, življenjskimi pojavi in naravnimi pojavi. Daje sliko pokrajine in pogled na zgodovinski in ekonomski razvoj kakor tudi spremembe domovinskega področja. Domoznanstvo sega od domače hiše do meja domovine. Otroku naj bi dalo zvesto, jasno in široko podobo kraja, v katerem odrašča. Pripomoglo naj bi k ukoreninjenju človeka v domovini (Lexikon der Pädagogik 1950, str. 651).

3 Domoznanstvo v osnovni šoli med vojnama

Kot piše v Popotniku iz leta 1919 Josip Lapajne, je bilo domoznanstvu precej obsežnih, stvarnih in nestvarnih spisov, razprav in nasvetov po slovenskih šolah že takoj po prvi svetovni vojni, a žal so le-ti obležali po zaprašenih predalih in policah šolskih knjižnic.

Josip Lapajne je bil že pred koncem prve vojne prizadeven učitelj in kot eno pomembnejših nalog si je zastavil izpolniti dolžnost, da na šoli, kjer je deloval, poenoti ves pouk (Lapajne 1919, str. 316).

Glede tega na splošno ni imel kakih večjih težav, le pri domoznanskem pouku se je zataknilo. Takole pravi: »Cesta, pošta, železnica, hrib, dolina, reka, jezero, morje itd., berem v tednikih sedanjega stoletja. Pa katera cesta, kateri hrib, kje je ono jezero, morje?« (prav tam). Učiteljem priporoča: »Pojdite ven, v naravo, oglejte si domač kraj, domače vode, iščite domače zgodovine, pripovedk!«

Nadalje Lapajne ugotavlja, da se učitelji sramujejo terenskega dela, češ, da tratijo šolski čas s pohajkovanjem, ne zavedajoč se, da bi prav tako izvedeli čim več o npr. ljudskih pripovedkah in drugem narodnem blagu, ki bi ga potem verodostojno in slikovito lahko prenesli učencem.

In ravno zato, ker se učitelji do tedaj niso odločali za tako raziskovalno delo v stiku z neposrednim okoljem in tamkaj živečimi ljudmi, je v ta namen Josip Lapajne sestavil vzorec, po katerem naj bi se zgledovali in delovali tedanji šolniki. Sestavil je učne slike za prvi dve šolski leti.

Tako je Lapajne vso snov uredil po domačem kraju in okolišu za prva tri leta in jo dal natipkati. Na njegovo prizadevno in marljivo delo opozarja tudi dejstvo, da je za vse posamezne učne slike sam narisal z raznobarvnimi tuši stenske zemljevide, ki jih je na koncu združil v zemljevid občine po generalštabnem zemljevidu.

Že dve leti pozneje (1921) Pavel Flere razpravlja o domoznanstvu kot učnem predmetu in v Smernicah za sestavo podrobnega učnega načrta za zemljepis in zgodovino poda nekaj tez, kako in kje naj se domoznanstvo vpleta v pouk. Takole pravi: »Kar naj sestavimo, bodi maksimalni in enotni učni načrt, ki obsega vso stvarino in ki ga bo uporabljal z istim haskom učitelj na eno- kakor na osem-razrednici« (Flere 1921, str. 31).

Pri zemljepisnem pouku umešča domoznanstvo po naslednjem načelu:

- 1) nižja stopnja: domoznanstvo v okviru nazornega nauka;
- 2) srednja stopnja: domoznanstvo kot predmet;
- 3) višja stopnja: zemljepis kot predmet z učnim principom domoznanstva.

Za vse tri stopnje narekujejo učno snov kulturno zemljepisne skupine, politične so omenjene le, če je to potrebno in kolikor to narekujejo zemljevidi s političnimi mejami (prav tam).

Nadalje Flere predlaga, da naj pri zgodovinski snovi nižja stopnja obsega zbirko pravljic in povestic, vzeti iz lokalnih in narodnih pravljic in povesti; povesti s strogim zgodovinskim ozadjem tvorijo iz nižje stopnje prek srednje na višjo prehod; povest prehaja iz simpatetičnosti pravljичnega sveta v socialni interes. Ta načela diktirajo naslednji načrt:

- 1) nižja stopnja: pravljice (deloma povesti), budeče narodno in domovinsko povest;
- 2) srednja stopnja: povesti o občini narodni zgodovini (ampak ne separatistično le zgodovina Slovencev) glede na domoznanstvo;
- 3) zgodovina kot predmet z učnim principom domoznanstva.

Iz takšne razdelitve je med drugim razvidno tudi to, da podrobni načrt snovi ne ureja sistematično, temveč koncentrično – to pomeni: učne stopnje se ne razvijajo navzgor, temveč na obseg. Kot primer Flere navaja témo iz zgodovinskega pouka: o starih Slovanih, turških bojih, kmečkih uporih naj učitelj ne govori le na najvišji, temveč v pravljicah in pripovedkah tudi na najnižji stopnji. Vsekakor pa ima (Flere) več možnosti razvoja od spodaj navzgor zemljepisni pouk.

Ob nadaljnjem pregledu domoznanstva v osnovnošolskem pouku za čas med obema vojnama moramo ugotoviti, da tudi Turkov (1921) Donesek k podrobnemu učnemu načrtu iz zemljepisa ni zanemarljiv, saj nazorno in nedvoumno prikaže različne vrste kulture pri pouku zemljepisa.

Po njegovem ima zemljepisni pouk tri pglavitne naloge, ki so:

- 1) spoznavanje lastne države,
- 2) zemljepisni pouk kot podlaga zgodovinskemu pouku,
- 3) praktična stran za življenje (Turk 1921, str. 83).

Mnenja je, da se sme zemljepisni pouk pojmovati kot eden izmed zelo hvaležnih predmetov pod pogojem, če učitelj snov dobro obvlada ter jo zna zanimivo podajati učencem. Pravi, da samo naštevanje mest, gora, rek itn. ne poživi pouka, ker apersepirajo učenci posredovano snov le mehanično. Če bo učitelj hotel učence zanimivo seznaniti z gorovjem, potem bo moral gorovje oživiti s tem, da jim bo pripovedoval o flori, živalstvu, kamenju, rekah, ki izvirajo v gorovju, o slapovih, o cestah in železnicah, ki vodijo čez strme bregove in gore, o pticah, o raznih pravljicah, kakor npr. o Zlatorogu, zgodovinske povesti o rokovnjačih, o »copernicah«, o turistki, kako nevarno je plezanje na neki vrh.

Če pa bo učitelj predaval o Ljubljani, pravi A. Turk, »bo moral govoriti tudi o Vrhniki, da 'goni' Ljubljana tam že ob izviru mline in žage, da se vije po Ljubljanskem barju, kjer se je razprostiralo v predzgodovinski dobi jezero, na katerem so se nahajale stavbe na koleh, ko so bivali naši predniki bogve kje v Aziji ali okrog Urala, kjer so obdelovali polje in pasli živino, nadalje da so se čarovnice dvigale iz jezera in jezdile po zraku na Krim, kjer je stal nekdanji grad in ki se je pozneje pogreznil, na skalovje se hodi gret le še velika kača. Ta kača je začarana grajska gospa, ki je bila zaradi svoje hudobije spremenjena v kačo.« (Turk 1921, str. 84)

Ta slednji opis zopet kaže na prisotnost duhovne kulture pri pouku, in sicer gre tokrat za ljudsko verovanje, ali kakor tudi imenujemo, za versko zavest. Leto vključuje Turk z namenom pouk obogatiti in napraviti zanimive suhoparne zgodovinske teme. Res sicer je, da etnologija pomembnost ljudskega verovanja interpretira z drugačnega vidika kot učitelji, saj etnologa pri raziskovanju verovanja zanimata predvsem pomen in funkcija tega verovanja, ki ga ima za način življenja, medtem ko se pedagog oziroma učitelj ukvarja predvsem z vprašanjem, kako učencu kar se da zanimivo in slikovito posredovati neki pojav ali dogodek, da bi ga osvojil in razumel.

Nadalje, v zvezi s prej omenjenim mitološkim primerom Turk pravi, da naj učitelj nikakor ne pozabi učencem povedati, da so se (po pravljici) v starem veku pripeljali Grki po Savi in Ljubljani in potem prenesli svojo ladjo na Jadransko morje. Učencem naj pojasni tudi to, da se je v času Rimljanov Ljubljana imenovala Emona, ki so jo pozneje razdejali Huni (prav tam).

Turk daje učiteljem napotke tudi glede obravnave reke Save. Izredno slikovito in razgibano prikaže obravnavo pomembnejših elementov kraljevine SHS v upanju, da bodo tako učenci dojeli bistveno vsebino iz poglavij o značilnostih širše domovine Jugoslavije.

Za pouk zemljepisa, katerega tematika se nanaša na našo ožjo domovino Slovenijo, pa profesor navaja, naj učitelj pri tej obravnavi začne z domačo hišo, s šolskim poslopjem, z domačo vasjo, občino, domačim okrajem in tako bo prišel na del kraljevine – na Slovenijo. Pri obravnavi Slovenije naj učitelji uporabljajo sintetično pot, pri ponavljanju pa lahko izprašujejo analitično, tj. najprej mejo, nato gorovje, vodovje itn. (Turk 1921, str. 85).

Turk tudi navaja – *kot primer* – podrobni učni načrt za Slovenijo (*domoznanstvo kot del zemljepisa*):

Slovenija

- 1) Ponovitev splošnega o vasi, občini, okraju in deželi
- 2) Šolska soba – narisana v pomanjšanem merilu
- 3) Domači šolski okoliš – narisano v pomanjšanem merilu
- 4) Okraj – narisano v pomanjšanem merilu
- 5) Konvencionalna znamenja za meje in gorovja (debele črte)
- 6) Na katere dežele in države meji Slovenija?
- 7) Konvencionalna znamenja za vodovje
- 8) Konvencionalna znamenja za mesta in trge
- 9) Naravne (gorovje, vodovje) in umetne meje
- 10) Reke Sava, Drava, Soča in Mura ter dotoki na levem in desnem bregu
- 11) Konvencionalna znamenja za jezera ter naštetje teh v Sloveniji
- 12) Konvencionalna znamenja za železnice, postaje in ceste. Naštetje glavnih železniških in pomembnejših stranskih prog in glavnih cest.
- 13) Konvencionalna znamenja za strmo in visoko gorovje (črtkanje)
- 14) Gorovje v Sloveniji na splošno
- 15) Druga mesta in trgi v Sloveniji
- 16) Podnebje
- 17) Prirodnine
- 18) Prebivalstvo, število, jezik, vera
- 19) S čim se ukvarja prebivalstvo Slovenije
- 20) Obrt in trgovina
- 21) Industrija
- 22) Šolstvo
- 23) Merilo na zemljevidu
- 24) Zemljepisna dolžina in širina (prav tam)

Turk svetuje, naj bi učitelj po obravnavi Slovenije takoj prešel na vso kraljevino in pri tem naj bi uporabil analitično metodo, torej najprej meje, vodovje itn., ki bi se obravnavali na primer po temle načrtu:

Naša kraljevina

- 1) Na katere sosednje države meji kraljevina?
- 2) Naravne in umetne meje
- 3) Vodovje: reke, jezera, morje in mesta ob teh
- 4) Gorovje (splošno) in večji vrhovi
- 5) Promet: železnice, pomembnejše ceste, vodne ceste
- 6) Jadranska obala
- 7) Plovstvo
- 8) Podnebje
- 9) Prirodnine
- 10) Prebivalstvo: a) število b) plemena c) vera
- 11) Mesta in pomembnejši trgi
- 12) Narodno gospodarstvo:

a) kmetijstvo	f) sviloreja
b) živinoreja	g) ribištvo
c) konjereja	h) gozdarstvo
č) prašičereja	i) sadjarstvo
d) drobnica	j) vinarstvo
e) perutninarstvo	k) druge panoge
- 13) Trgovina
- 14) Obrt
- 15) Industrija
- 16) Izvoz in uvoz
- 17) Prosveta: ljudsko šolstvo (pismenost prebivalstva)
- 18) Razdelitev kraljevine v pokrajine
- 19) Narodni običaji in noša
- 20) Zemljepisna širina in dolžina
- 21) Merilo
- 22) Velikost kraljevine v km²
- 23) Ustavoznanstvo

Za večjo poglobitev v zemljepisno znanje kraljevine pa Turk meni, da ne zadostuje takšna razporeditev. Po splošni obravnavi kraljevine bo treba obdelati vsako pokrajino posebej (Turk 1921, str. 86).

Ob navedenem podrobnem učnem načrtu za Slovenijo ter kraljevino je treba pripomniti, da so se učitelji s takšno Turkovo razporeditvijo učne vsebine za pouk zemljepisa na splošno strinjali, dodali so le, da se jim je zdelo primerneje, da v maksimalnem podrobnem učnem načrtu obravnavajo državo kot tudi vso zemljepisno snov v osnovni šoli bolj po zemljepisnih in kulturnih kakor pa po upravnih enotah (Turk 1921, str. 87).

3.1 Pomen narodnih pravljic in pripovedk iz domače zgodovine

Da ne gre oporekati inovativnosti slovenskih učiteljev v obdobju med obema vojnoma, priča tudi zapis Franja Čička, ki je za četrti razred osnovne šole podal zanimiv program za pouk domoznanstva:

Pri obravnavi ožje domovine v četrtem šolskem letu pridejo v poštev zgodovinske pravljice in pripovedke o domačih krajih, kot podlaga za poznejši pouk zgodovine. Učenec bo veliko lažje dojel npr. turške vdore, če je že prej slišal o »turški sablji«, »turškem križu«, »zvonu« itn. Ali o kmečkih uporih, če mu je znana kakšna povest o neusmiljenih in krivičnih graščakih, če je slišal za natezalnice ali jih celo videl, če je slišal za klade, grajske ječe, okove itn. Taka pripovedka mu omogoči že del spoznanja zgodovine, le da je izražena v pesniški obliki in pomešana s fantazijo. Zgodovina (domoznanstvo) mu bo v tem primeru eden najbolj priljubljenih predmetov (Čiček 1928/29, str. 241).

Kot že rečeno, so v ta namen primerne in uporabne pravljice, povesti ali pripovedke in bajke.

Za pravljice in pripovedke je značilno, da vsebujejo poleg domišljije in olepšane oziroma »oslabšane« vsebine še zgodovinsko ozadje (npr. pripovedka o Črni gori ali kako so kopali vurberški studenec), medtem ko imajo bajke le redkokdaj zgodovinsko ozadje in večinoma govore o čarovnijah. Slikajo preteklo praznoversko in vražarsko dobo (J. Trdina, Bajke o Gorjancih) (prav tam).

Pomembno je, da učitelji vsaj na višji stopnji učencem natanko pojasnijo, kaj je pravljico ali neresnično oziroma kaj je možno in resnično. Otrok naj sam misli in razsodi, kaj je izmišljotina in kaj je resnica. To otroke spodbudi, da živahneje sodelujejo.

Učenci naj izvedo tudi to, kako pravljice oziroma pripovedke nastanejo. Do tega se lahko dokopljejo sami, če jim poda učitelj nekatere smernice in navodila. Tu je treba upoštevati predvsem:

- 1) kraj in čas zgodovinskega dejstva
- 2) duševne zmožnosti takratnih prebivalcev
- 3) njihovo kulturo
- 4) elementarne nesreče
- 5) pripovedovanje (ustna izročila) (Čiček 1928/29, str. 242)

Franjo Čiček poda primer:

Kako je nastala pripovedka o kralju Matjažu?

Zgodovina:

Matija Korvin je bil kralj ogrski. Pridobil pa si je tudi naše dežele, ukrotil uporne graščake in dobro užugal Turke. Včasih se je zgodilo tudi nasprotno. Letine so bile dobre, draginje ni bilo, elementarnih nezgod tudi ne. Pred Turki so imeli Slovenci deloma mir, tlaka in desetina je bila ponekod pravična in natančno po urbarjih. Kmetom se je pod Korvinovo krono čisto dobro godilo, vsaj večini.

Pripovedka:

Ko je umrl, so po naključju v presledkih sledile slabe letine, Turki so se zopet pokazali in graščaki so tlačili kmeta. Oče je pripovedoval sinovom in vnukom o starih boljših časih, o Matiji ali po domače Matjažu; ta je zopet nekaj dodal, olepšal, slabo ali neprijetno izpustil; praznoverje in nepismenost sta bila takrat naravnost v klasju – in tako se je zgodilo, da je bil naenkrat kralj Matjaž pod Peco s silno vojsko, z dolgo brado itn. (prav tam).

Pripovedka se je od dne do dne lepšala in postajala bujnejša; starši in stari starši so jo z veseljem pripovedovali otrokom. Ti so si jo vtisnili v spomin ali jo še celo malo predrugali, posebno če je kdo kakšen del pozabil ali si narobe zapomnil. Prikrojili so jo po lokalnih razmerah in pripovedka se je do naših dni – stoletja – ohranila kot dragoceno ustno izročilo v različicah.

Čiček za pouk domoznanstva učiteljem svetuje, naj spoznajo domačijo v celoti, če hočejo prenesti ves pouk, predvsem zgodovinski, na domača tla. Da bi dodobra spoznali svojo domovino, naj berejo celotno zgodovino SHS, Melikovo Zgodovino Slovencev in druga dela s to tematiko (Gruden, Lapajne, Pivko). Prebirajo naj tudi domače in sosednje kronike, predvsem šolske, župnijske in gradske. Lotijo naj se tudi terenskega dela, sprašujejo stare ljudi, zbirajo stare knjige po podstrešjih, orodje, orožje (Čiček 1928/29, str. 243).

Vse te podatke – izrazito lokalne – naj učitelji zberejo in vpisujejo v tako imenovano domoznansko knjigo ali zbirko, ki naj bo v šoli na voljo učiteljem in znanstvenikom.

Domoznanska zbirka obsega (Čiček 1928/29, str. 243):

- 1) lego, velikost, obliko, površino šolskega okoliša;
- 2) lastnost prsti, favno, floro, podnebje, rudarstvo, industrijo, obrt, kmečko gospodarstvo, promet;
- 3) prebivalstvo: verstvo, narodnost, šege, navade, narečje, jed in pijačo, vraže (folkloristika), narodne noše, narodno umetnost; običaje pri rojstvu, godu, poroki, smrti, pogrebu; družinsko življenje; običaje pri setvi, trgatvi, žetvi. Vzajemnost (košnja, žetev, trgatev, požar).
Običaje v raznih letnih časih in cerkvenih praznikih (tepežnica, Zeleni Jurij). Kmetiska imena, domača in rodbinska; livadna imena.
Tipe kmetске hiše, znamenita poslopja in znamenja, poti, jame, studente, griče, razvaline, cerkve, slike in podobe, starinske reči (stara stenska ura, sončna ura) (Čiček 1928/29, str. 244);
- 4) pravlјice in pripovedke:
 - a) originalne,
 - b) raznih variacij;
- 5) zgodovinske dogodke in pomembne osebe v nekem kraju.

Kakor je Koprivnik zbral in sestavil izvrstno monografijo »Pohorje« kot kulturno skupino, približno enako je vsaka šola sestavila zase podobno domoznansko zbirko svojega kraja (prav tam).

Taka zbirka je rabila učitelju pri vsakodnevem pouku in bila hkrati temelj učni snovi osnovne šole. Temeljila je na domorodnosti in koncentraciji (Čiček 1928/29, str. 244).

Tako je učiteljstvo bogatilo svojo zgodovino, v šolarjih pa krepilo in utrjevalo narodnostno zavest in ponos ter mladini pomagalo, da je dobro spoznala svojo narodno kulturo.

3.2 *Narodopisje v podeželski šoli*

Že od propada avstro-ogrske monarhije in ob vstopu Slovencev v Kraljevino SHS leta 1918 je opaziti v šolskih učnih načrtih nekatere točke, ki kažejo na prisotnost etnografske tematike pri pouku, kot npr. seznanjanje učencev z vero ter verskimi šegami in nošo, z obrtjo in trgovino, skratka, s kulturo prebivalstva nasploh.

Tudi že pred letom 1918 je bila v osnovni šoli pri pouku domoznanstva deloma obravnavana ta tematika, vendar pa je vidnejši razmah narodopisja zaslediti v podeželski osnovni šoli predvsem od začetka tridesetih let dvajsetega stoletja.

Gre namreč za uporabo narodopisnega materiala v šolskem delu na vasi, saj si je pouk v tridesetih letih prizadeval za koncentracijo, strnitev in prav v narodopisju je učitelj lahko našel tisto, kar je bistvo koncentracije: ozko in resnično povezanost z vsemi življenjskimi skupinami.

Torej, če naj bi bil predmet pouka tega časa resnično pristno življenje (življenjski pouk), potem pouk ni mogel mimo narodopisja (Vauda 1932/33, str. 306). Učitelji, kot npr. M. Vauda in drugi, so se zavzemali za to, da mora narodopisje postati bistveno potrebni del skoraj vseh učnih predmetov. Narodopisje jim ni pomenilo kakšne nove učne stroke, ampak je bilo bistveni princip vseh učnih predmetov. Hkrati so menili, da se je dobro varovati pred narodopisno prikrojenimi učnimi primeri, ki sicer dajo učitelju dragocene spodbude, lahko pa zavedejo tistega, ki se ne zna poglobiti v čustvene vrednote slovanskega narodopisnega sveta, da s »preučeno obravnavo nehote razgali v otroku tisto, kar je v njem izvirnega,« kakor na to pravilno opozarja Fric Boehm. Zatorej so se šolniki zavzemali za tezo, da naj bo narodopisje priložnostni pouk, ki le občasno dovoljuje káko posebno učno enoto (prav tam).

Bistvo narodopisja:

Narodopisje se je do začetka tridesetih let kljub svoji pomembnosti in mnogostranskosti v šolah mnogo premalo upoštevalo. Spoznavanje naroda pa ni bila le negativna točka šol, marveč tudi vseh drugih državnih in zasebnih ustanov ter korporacij (Vauda 1928/29, str. 306).

O narodopisju je Švicar Hoffmann Kraye dejal: »Narodopisje je spoznavanje naroda v vsem njegovem izražanju. Narodopisje se peča torej manj z duhovnim, več pa s čustvenim življenjem naroda in kaže, kako se narod kaže v besedi, načinu, življenju, veri, v vsem svojem delovanju in v svojih delih« (prav tam).

Po Hauffenu ponujajo najbogatejšo snov za narodopisje nižje, posebno podeželske plasti naroda s svojimi posebnostmi. Zato je prav podeželska šola poklicana, da posveti narodopisju v svojem šolskem in zunajšolskem območju več pozornosti (Vauda 1928/29, str. 306).

3.3 *Povezave med nekaterimi učni predmeti in narodopisjem*

Ko je Vauda pripravil primere, nikakor ni želel z njimi podati popolnih in izčrpnih dokazov o odnosih narodopisja s poukom, temveč je želel le pomagati

učiteljem in jih spodbuditi, da bi napravili pouk zanimiv in ga poživili:

- a) na osnovni šoli v smislu domorodnega,
- b) na višji narodni šoli v smislu jugoslovanskega narodopisja.

Ker je podeželska šola poklicana za to, da posveti narodopisju obilo pozornosti (Hauffen), je utemeljena ugotovitev Zehrerja, ki pravi, da je skoraj v vsaki vasi ali pa vsaj v njeni okolici najti obilico spominov in pričevanj preteklih dob, nanje lahko učitelji navežejo zgodovinski pouk, katerega temeljna podlaga in opora je narodopisje.

Prav tako kot je najti zvezo med narodopisjem in zgodovino, lahko ta stičišča najdemo tudi med drugimi družboslovnimi predmeti (zemljepis, slovnica, literatura) in narodopisjem (Zehrer 1932/33, str. 203).

Z različnimi možnostmi narodopisja pri pouku Mirko Vauda ni nameraval podati nepreklicno veljavnega in nespremenljivega programa, temveč je želel prikazati le nekaj smernic o možnostih takega pouka.

Tudi delo Alberta Žerjava kaže na njegovo prizadevanje za vpeljavo etnografskih elementov v šolo.

V prispevku Poglavlje o šolskih zemljevidih in atlasih se zavzema za »več življenja in domorodnosti v šolske atlase!«. Meni, da ta zahteva in želja nista pretirani, kajti, kot pravi, sodobna šola gradi na življenjskosti in domorodnosti snovi in gradiva v vedno večjem obsegu tako v teoriji kot v praksi. Žerjav sodi, da si pedagoško usmerjen učitelj lahko pomaga z opisovanjem in pripovedovanjem (potopisi, črtice, poezija) pa tudi s kredo na tabli. Med šolsko uro si učenci sproti sestavljajo podrobne geografske skice in pregledne, ki karakterizirajo določeno ožjo posebnost gospodarske geografije z življenjskega področja. V takih preglednih skicah označuje razred ali delovna skupnost samo določene značilne znake ene vrste (npr. rudna bogastva ali prometne žile), izpušča pa vrednotenje drugih kulturnih in gospodarskih posebnosti, ki zahtevajo zopet novo posebno skico ali sliko. Takšna razporeditev bi bila smotrna zaradi preglednosti in nazornosti (Žerjav 1935/36, str. 76).

Žerjav navaja, da je za hitro skiciranje v zemljepisni uri zelo uporabno impregnirano platno, kjer so vrisane najpomembnejše reke brez drugih podrobnosti. Na tak platneni »zemljevid« vrisujejo učitelj in učenci pri obravnavi nekatere podrobnosti z barvnimi kredami. Novi znaki se lahko zbršejo, rečnega omrežja z glavnimi mesti ni mogoče izbrisati, uporabno pa je za novo skiciranje.

Takšnih pomožnih »zemljevidov« v slovenskih šolah takrat še ni bilo, Žerjavov predlog pa je bil zelo privlačen in uporaben.

Skratka, Žerjav se je zavzemal za več gospodarskega in etnografskega gradiva v zemljepisnem pouku in v njegova ponazorila.

Za višje narodne, pa tudi za meščanske šole predlaga v sklopu statističnih podatkov v šolskem atlasu več točk, med katerimi naslednja poudarja etnološko problematiko v zemljepisnem pouku: kulturni in civilizacijski podatki (ljudsko štetje, verstvo, narodnost (narodne manjšine), prosvetno stanje (analfabetizem), državna, cerkvena in privatna posestva, velika, mala in srednja posest. Kočarji in brezdomci, šolstvo, zadrugarstvo, tujski promet (Žerjav 1935/36, str. 78).

Takšna tematika statističnih podatkov v šolskem atlasu je pomenila novost, vendar kot meni Žerjav, pozitivno in hvalevredno, saj tudi številke prikažejo neko posebnost, ki je ne more prikazati sama geografska karta. Tu Žerjav ni mislil toliko na ožje zemljepisne podatke, ampak na tisti statistični material, iz katerega se razpozna na eni strani živo ljudsko življenje na nekem zemljepisnem delu, ljudska kulturna in gospodarska dejavnost, njegovi življenjski problemi, tehnični napredek in boj človeka z naravo, na drugi strani pa tudi bogastvo narave in njenih zakladov, odvisnost ljudstva od naravnih in podnebnih razmer, izraba naravnih sil in zakonitosti v službi občečloveške kulture. Nadalje je iz takšnih podatkov razvidno tudi razmerje med zemljo in človekom v preteklosti in sedanjosti, pojem domačije, domovine in tujine (Žerjav 1935/36, str. 77).

O narodopisju so v tridesetih letih še premalo razpravljali, bilo je še premalo pripravljeno na taki ravni, da bi z njim lahko izdatno prepojili ves narodnošolski pouk. S predlogi in zamislimi, kako vpeljati narodopisje v šolo, pa je bilo vsaj vzbujeno zanimanje med slovenskim učiteljstvom in s tem namenom je tudi sprožil Vauda to zadevo v učiteljskem društvu Maribor levi breg. Seveda je učitelje, kot vse tiste, ki se jim je zdel tako organiziran pouk pravilen in zanimiv, čakala nelahka naloga: organizirati zbiranje, raziskovanje in proučevanje narodopisnega gradiva, prav tako pa tudi organiziranje delovnih »zajednic«. (Vauda 1932/33, str. 309)

3.4 Belokranjsko vezenje v šoli po zbirki prof. Siča

Vse do nastanka nove države, tj. Kraljevine SHS, se je gojilo po slovenskih šolah pri ročnem delu internacionalno vezenje. Naše narodno vezenje je bilo Slovencem tuje. Po tujih deželah izšolana domača inteligenca je pozabila, da leži v preprostih kmečkih hišah »ženi v čast in diko« velik, prelep zaklad narodnega vezenja (Bavdkova 1919, str. 56).

Albert Sič, učitelj na obrtni šoli v Ljubljani, je s pomočjo svojih dijakov zbral razmetan narodni zaklad in ga izdal v svoji zbirki.

Bavdkova meni, da je dolžnost slovenskih deklet in žena, še bolj pa učiteljic, da se kar najbolj zavzamejo za narodno vezenje.

Predvsem učiteljice so bile poklicane, da položijo temelj narodni kulturi, da složno in odločno nastopijo v šoli ter z vso vnemo goje narodno vezenje, saj jim v Sičevi zbirki ni manjkalo lepih vzorcev.

Bavdkova, tudi sama učiteljica, je v enem od Popotnikov v začetku dvajsetih let (20. stoletja) podala nekoliko napotkov o gojenju belokranjskega narodnega vezenja. Belokranjsko narodno vezenje je gojila na viniški šoli že od leta 1908, ko je začela po izvirnikih zbirati in urejati zbirko narodnih vzorcev. Dekleta je začela poučevati v četrtem šolskem letu. Svojim kolegicam je učiteljica Bavdkova priporočila, naj vpeljejo narodno vezenje v pouk ročnega dela deklet, saj imajo učenke za takšno opravilo izredno veselje. Pa tudi, če bi po šolah prakticirali narodno ročno delo, bi tako otroci imeli oblačila okrašena z narodnim vezenjem. Narodna vezenina pa budi narodno zavest in to, meni učiteljica Bavdkova, je bilo treba v takratni stari Jugoslaviji šele vzgojiti (Bavdkova 1919, str.

58). Nadalje Bavdkova meni, da bi bila mladina s tako pošitimi oblačili z narodno ornamentiko živ mejnik tega, kje se začne in kje konča posamezen del Jugoslavije. Pa tudi učiteljice slovenskih šol bi z uvedbo narodnega vezenja pri »rokotvornem« pouku povzdignile ponos naroda in njegovo kulturo (prav tam).

3.5 *Karlovškov prispevek k etnološki vzgoji na naši šoli*

Knjigo Jožeta Karlovška Slovenski ornament (Ljubljana 1935, 1937) v dveh delih so takratni učitelji ocenili kot strokovno delo, ki je bilo plod dolgoletnih študij, potovanj ter poglobljanj v ta takrat še tako malo znani del slovenske kulture.

Slovenska inteligenca tridesetih let je menila, da bi učiteljstvo po šolah vsekakor bolj gojilo zadevno slovensko smer pri pouku, če bi bilo šolam tako delo že prej na voljo (Šušteršič 1936/37, str. 208). Naši šolniki so v tem delu videli nekakšne smernice za gojitev slovenskega ornamenta pri risarskem pouku ter pri ročnem delu. Menili so, da jim je s tem delom omogočeno uvesti mladino v umevanje slovenskega narodnega bogastva.

Menili so tudi, da ima knjiga Slovenski ornament v sebi veliko izobraževalno moč, ker da mladim odpira perspektivo v umetniška snovanja evropskih narodov, a tudi azijskih. V knjigi najde učitelj prekrasne in bogate zbirke slovenskih narodnih motivov (prav tam).

Takratni učitelji so to knjigo z navdušenjem sprejeli in bili prepričani, da bodo dosegli na podlagi tega dela vidne uspehe v vzgoji in da bo slovenska šola s tem napravila velik korak naprej, zlasti v domoznanskem in risarskem pouku ter pri ročnem delu, tako da si bo upravičeno lastila ime »narodna šola« (Šušteršič 1936/37, str. 208).

Kljub nekaterim negativnim ocenam Sičevega in Karlovškovega dela – Siču je že njegov sodobnik Stanko Vurnik zameril, da ni časovno in krajevno opredelil zbranega gradiva, Karlovšku pa zlasti mlajši slovenski etnologi očitajo diletantsko, nekritično delo – pa je treba priznati tudi stvari, ki so nenadomestljivega pomena za slovenstvo. Tako je delo Jožeta Karlovška Slovenski ornament v tistem času (v tridesetih letih prejšnjega stoletja) krepilo našo samozavest, naš narodni ponos, poleg tega pa je Karlovšek oral ledino na področju risanja predmetov. Njegov ustvarjalni opus je precej širok, saj je ustvaril risbe, skice, tlorise, ornamente in konstruiral načrte za takratno sodobno opremo.

Naši šolniki so si od omenjenega dela veliko obetali, kajti delo govori o barvah, stilizaciji, kompoziciji naših »naslikanih liričnih pesmi«, skratka o tem, kar naj bi vedel vsak Slovenec, predvsem pa slovenski učitelj!

Pa tudi delo učitelja Alberta Siča za slovenstvo in slovensko šolo ni majhnega pomena, saj je bil prvi, ki je sistematično zbiral in študiral naš ornament. Uveljavil se je na področju popularizacije ornamenta ter vztrajno in prizadevno delal na področju etnološke vzgoje na naši šoli. Zlasti med žensko mladino je širil vrednotenje slovenskih narodnih okraskov, saj so jih po njegovi zaslugi dekleta začela upodabljati na pirhih, tkaninah in razglednicah.

Treba je reči, da se tudi s tem predstavlja narodova samobitnost in identiteta, ki je tem močnejša, kolikor prej se začne vzbujati pri mladini. In za to so najbolj zaslužni slovenski učitelji, ki so vnašali v pouk zbirke in študije narodnega blaga ter spodbujali učence k izdelavi narodnega okrasja na uporabnih predmetih (skrinjah, oblačilih, okrasnih predmetih).

4 Sklepne misli

Narodova kultura se je v zgodovini šolstva kazala na različne načine, vedno pa je bila prisotna pri pouku.

Predvsem lahko sledimo zastopanosti kulturnih značilnosti naroda od konca prve svetovne vojne oziroma od nastanka Kraljevine Jugoslavije. To je bil namreč čas, ko se je začelo novo obdobje razvoja slovenske šole. Slovenska šola se ni podredila smernicam beograjske politike, ki je na vse ozemlje kraljevine razširila veljavnost šolskega zakona Kraljevine Srbije. Slovenski učitelji so sami pripravljali programe za reorganizacijo slovenskega šolstva po demokratičnih načelih in na narodnih temeljih.

Pripravljali so podrobne učne načrte, da bi se predvsem družboslovni predmeti čim prej uskladili z novimi vzgojnimi smotri. Sestavljali so učbenike, ki so preusmerjali zemljepis na ozemlje nove države. Kritično so odklanjali centralistično urejeno šolstvo in centralistične učne načrte, ki niso ustrezali domačim razmeram, ker niso bili narodni, in so sami sestavljali nove. Proti unitarizmu in centralizmu so se bojevali združeni v Zvezi jugoslovskega učiteljstva, najnaprednejši pa v Mariborski pedagoški centrali in Učiteljskem pokretu. V združenjih so izstopali tako imenovani reformatorji, ki so s prenašanjem pedagoških idej delovne šole, umetnostne pedagogike in mladinoslovja oblikovali nov koncept slovenske ljudske šole, ta se je razlikoval od uradnega. Tako so slovenski ljudskošolski učitelji najpomembnejši sooblikovalci slovenske ljudske šole.

Najmočnejše sile, ki so krmarile šolstvo mimo uradne politike v prid nacionalnih, kulturnih in gospodarskih potreb slovenskega naroda, so bili slovenski kulturni delavci, književniki, preporodovsko usmerjena in narodno zavedna duhovščina, univerzitetno šolani strokovnjaki iz vseh znanstvenih smeri, zlasti pa učitelji in njihova stanovska združenja. Te sile so delovale kot kulturne skupine, prostovoljna združenja aktivnih navdušencev in posamezniki, ki so jim družbene razmere omogočile uveljaviti svoje ideje (Cencič 1989a, str. 93).

V novih, za slovenske razmere prilagojenih, po demokratičnih načelih in na narodnih temeljih pripravljenih učnih načrtih je pri različnih družboslovnih predmetih vidna etnološka snov. Učitelji so si namreč prizadevali seznaniti otroke z vsem, kar je slovenskega, značilnega za naš narod.

Tako je opaziti zastopanost narodopisja v nižjih razredih osnovne šole po prvi vojni pri pouku domoznanstva, pozneje v višjih razredih pa se pojavlja etnološka tematika v sklopu zgodovinskega in zemljepisnega pouka.

Etnologija, katere predmet proučevanja je poleg načina življenja tudi kultura naroda v vseh svojih razsežnostih, ni nikoli prišla v predmetnik osnovnih

šol na Slovenskem. Bili so nekateri poskusi posameznih šolnikov (M. Vauda, F. Čiček, P. Bavdkova) v kriznih obdobjih narodove eksistence, še največja prizadevanja pa je opaziti po koncu druge svetovne vojne, ko je slovenstvo začelo ceniti in spoštovati vse, kar je bilo pristno narodovega, samoniklega.

Vendar pa je etnološka tematika še kako prisotna v šolskem življenju in delu vse medvojno obdobje, saj kakor vsi napredni učitelji (Jurančič, Šilih, Senkovič in drugi) pravijo, mora biti dober učitelj tudi dober etnolog, saj le tako lahko posreduje učencem vse kulturne značilnosti naroda in v njih vzbudi narodno zavest.

In eno od možnosti posredovanja oziroma ohranjanja kulturne dediščine so slovenski medvojni učitelji videli tudi v ohranjanju praznikov in praznovanj. V tem namreč korenini naša kulturna dediščina in v tem se zrcali kulturnost naroda. Številne možnosti prenosa kulturne tradicije so šolniki tistega časa našli tudi v ljudski glasbeni zakladnici, v kateri se zrcali praznično življenje in običaji, v teh pa so imeli pomembno vlogo otroci, šolarji. V postopkih posredovanja ter z dejavnostmi izvajanja, poslušanja in ustvarjalnosti so oživiljali izročilo praznika in njegov globlji pomen.

V praznikih in praznovanjih se je zrcalilo kulturno življenje osnovne šole, okolja in seveda otrok.

Tudi učiteljevo sodelovanje s kmečkim prebivalstvom je nedvoumen kazalnik razvijajoče se kulture naroda, saj je ljudstvo, dovzetno za učiteljeve nasvete in pouk v kmetijskih šolah, postajalo prosvetljeno in razgledano. Zaradi učiteljevih pobud so vaščani postajali družabni in si izmenjavali izkušnje o kakovostni pridelavi na polju.

In na koncu, a zato nič manj pomemben kazalnik narodopisne tematike pri pouku, so učni načrti, prilagojeni slovenstvu, njegovemu načinu življenja, tradiciji in kulturnim značilnostim slovenskega naroda. Iz učnih načrtov je tudi razvidno, da so učitelji pri pouku zgodovine zahtevali obravnavo nacionalne zgodovine (Cencič 1989b, str. 435). Delovali so tudi mimo smernic državne šolske oblasti in razvijali ljudsko šolo po meri naših narodnih potreb (Cencič 1989b, str. 436).

Literatura

- Bavdek, P. (1919). Belokranjsko vezenje v šoli po zbirki profesorja Siča, Popotnik, l. 40, str. 56–58.
- Bergant, M. (1958). Poizkusi reforme šolstva pri Slovencih: 1919 do 1929: od prevrata do uvedbe diktature. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Bergant, M. (1970). Teme iz pedagoške sociologije. Misel in čas. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Cencič, M. (1989). Izobraževalna vrednost slovenske osnovne šole se giblje skozi zgodovino v tesni povezanosti z bojem za narodno samobitnost. *Sodobna pedagogika*, 40, 12 (a), str. 93.
- Cencič, M. (1992). Nacionalni osnutki in osnovnošolska zakonodaja na Slovenskem skozi zgodovinski čas. *Sodobna pedagogika*, 43, 5–6, str. 303–310.
- Cencič, M. (1991). Temeljne značilnosti razvojnega gibanja našega osnovnega šolstva. *Pedagoška obzorja*, 6, 18, str. 98–99.

- Cencič, M. (1989). Vloga učiteljev pri spreminjanju teorije in prakse pouka. *Sodobna pedagogika*, 40 9–10 (b), str. 434–436.
- Černe, A. (1930/31). Pedagoški tečaj v Ljubljani; predavanja g. Gustava Schmidta, šol. svétnika iz okraja Sprottau: Domoznanstvo in kulturoslovje v ljudski šoli. *Popotnik*, l. 52, št. 9 in 10, str. 273.
- Čiček, F. (1933/34). Novi učni načrt za osnovne šole, *Popotnik*, l. 55, št. 7, str. 209–210.
- Čiček, F. (1928/29). Pomen narodnih pravlji in pripovedk iz domače zgodovine, *Popotnik*, l. 50, str. 241–244.
- Dolgan, J. (1929). Izobrazba kmečke mladine. *Popotnik*, l. 50, št. 6 (a), str. 166.
- Dolgan, J. in Vranc, E. (1937). Podrobni učni načrt za ljudske šole. Ljubljana.
- Etnologija in domoznanstvo (1989). Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva).
- Flere, P. (1921). Nekaj smernic za sestavo podrobnega učnega načrta za zemljepis in zgodovino. *Popotnik*, l. 42, str. 31.
- Gogala, S. (1964). Predmet pedagogike. Izbrana poglavja iz pedagogike, str. 9–10. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Gogala, S. (1937/38). Šola v celotnem sestavu kulture. *Popotnik*, l. 59, št. 1–2, str. 11–18.
- Haug, J. (1969). *Heimatkunde und volkskunde*. Tübingen.
- Hojan, T. (1989). Ob stoletnici ustanovitve slovenske učiteljske organizacije. Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete, str. 55. Ljubljana: Slovenski šolski muzej.
- Ivančič Lebar, I. (1992). Obdobje stare Jugoslavije. Osnovno šolstvo v revirjih, str. 11.
- Jurančič, J. (1939/40). Sodelovanje učitelja pri kmečkem gospodarstvu. *Popotnik*, l. LXI, št. 7–8, str. 174–175.
- Kopriva, A. (1970). Od nazornega nauka do spoznavanja narave in družbe. Osnovna šola na Slovenskem. 1869–1969. Ljubljana: Slovenski šolski muzej.
- Kranjc, F. (1927/28). Delovni pouk – Domoznanstvo. *Popotnik*, l. 49, str. 124.
- Kremenšek, S. (1973). *Obča etnologija*, Ljubljana, (2. izd. 1978).
- Kukovec, E. (1912). Domoznanstveni pouk v ljudski šoli po načrtih moderne metodike. 1. snopič, str. 4.
- Lapajne, J. (1919). Domoznanstvo. *Popotnik*, l. 40, str. 316.
- Lehrplan für fünfclassige Volksschulen (1874). Wien.
- Lehrplan für vierclassige Volksschulen (1875). Laibach.
- Lehrgang für den Unterricht zu den Volksschulen in Krain (1879). Laibach.
- Lehrplan für ungetheilte zweiclassige Volksschulen (1887). Laibach.
- Lenček, R. (1944). Za novo kulturo. Zbornik zimske pomoči 1944. Ljubljana.
- Lexikon der Pädagogik in 3 Bänden, 1. Bänd: A - J. Bern, 1950, str. 651.
- Mencej, M. (1930/31). Ali naj učitelj spoznava in posega v gospodarski tok naroda? *Popotnik*, l. 52, str. 132–133.
- Načela za obči učni načrt ponavljalne šole (1907). Ljubljana.
- Schmidt, V. (1970). Osnovna šola in osnovnošolska zakonodaja pred sto leti. Osnovna šola na Slovenskem: 1869–1969. Ljubljana: Slovenski šolski muzej.
- Senkovič, M. (1932/33). Vodilne ideje za sestavo učnih načrtov za narodne šole. *Popotnik*, l. 54, št. 1, str. 6.

- Šilih, G. (1955). O pouku domoznanstva. Pedagoški zbornik. Pedagoška knjižnica, št. 2. str. 83.
- Šušteršič, E. (1936/37). Jože Karlovšek »Slovenski ornament«. Popotnik, l. 58, št. 7–8, str. 208.
- Tomšič, J. Oris osnovnošolskega prirodopisnega pouka na Slovenskem. Osnovna šola na Slovenskem: 1869–1969 (1970). Ljubljana: Slovenski šolski muzej.
- Troha V. Odprtost osnovne šole v okolje. Sodobna pedagogika 43 (1992) 5–6, str. 244–245.
- Troha, V. Vzgojna in kulturna vloga šole v okolju. Rast, 4/1990, str. 353–358.
- Turk, A. (1921). Donesek k podrobnemu učnemu načrtu iz zemljepisja. Popotnik, l. 42, str. 83–87.
- Učni načrt za eno- in dvorazredne ljudske šole (1885). Gradec.
- Učni načrt za nerazdeljene jednorazredne ljudske šole (1897). Ljubljana.
- Učni načrt za osnovne šole, nižje razrede sedemletk in višje osnovne šole (1948). Ljubljana.
- Učni načrt (nastavni program) za I., II., III. in IV. razred vseh osnovnih šol v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev (1926). Beograd: Državna štamparija kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev.
- Učni načrt za osnovne šole v kraljevini Jugoslaviji, ki naj velja od 1. septembra 1934. leta. V Beogradu, dne 15. julija 1933.
- Vauda, M. (1932/33). Možnosti narodopisja v podeželski šoli. Popotnik, l. 54, št. 9, str. 306–309.
- Vovko, A. (1987). Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, (soavtor Jože Ciperle), str. 69–73.
- Vovko, A. (1980/81). Šolstvo stare Jugoslavije. Pionir, št. 8, str. 14–16.
- Začasni učni načrt za I., II., III. in IV. razred vseh osnovnih šol v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev (1927). Beograd; Učni načrt za osnovne šole v kraljevini Jugoslaviji (1933). Ljubljana.
- Zehrer, V. (1933). Domorodnost v narodni šoli, Popotnik, l. 54, št. 7, str. 203.
- Zupanc, L. (1930/31). Odnosi učitelja do preprostega ljudstva. Popotnik, l. 52, str. 74.

LONČARIČ Branka

HOMELAND EDUCATION AS A REFLECTION OF THE NATION'S CULTURE IN SCHOOL LIFE AND WORK IN THE PERIOD BETWEEN THE TWO WARS

Abstract: The article presents the connection between two sociological sciences which, hand in hand, were active in Slovenian education in the period between the two world wars. These are pedagogy and homeland education, a component of which is ethnography, later ethnology. The curricula and records found in the school chronicles of this period clearly show this connection. Many Slovenian teachers persistently and diligently worked in the area of ethnological education in our school system. In the period between the two wars, teachers in Slovenian schools developed the national culture, acting concordantly and determinedly. In this time period classes on an ethnographical basis became an essential part of almost all subjects.

Keywords: homeland education, nation's culture, cultivation of the nation, ethnography, curriculum, cultural specifics of the nation.